

I Mellanmaden hos Anders och Johanna

Nu satt Anders och lagade skor. Han blötte med tungan på tummen och drog på bekatråden. Ett svinborst snoddes fast. Två trådar användes och det var noga att borstet inifrån skon följde när sylen drogs ut. Som pigg användes syrenträd. Johanna berättade spökhistorier och om hur hemska en del lik var som hon tvättade i hela trakten och om hur fint hon klädde dem i kistan. I Stockholm berättas det att man för att komma nära vattnet med hus slog ned asp-pålar och byggde på.

På Omberg högg man famnved. Så här kunde det gå till. Smeden hade gjort en yxa. Mot dagens yxor var den stor och klumpig. Järnet veks och etsades det övre så det gick att få in ett skaft. Yxan värmdes och eggen härdades. Med yxan höggs träden ned och kvistades. Man mätte till –trefotsmått- 90 cm och högg av. Det höggs först på ovansidan. Trädet vändes och höggs samt bröts av. Så småningom kom sågen. Sågdelen spändes mellan en självväxt båge, eller enbåge som värmdes och böjdes. En annan modell var ett par ”pålar” i var ände och en stött mellan den. Ett tågrepp, som snoddes tills bladet blev sträckt. Sträckaren bromsades upp mot mittstatten. Sågbladet var bukformat, d v s brett på mitten och det klämdes lätt fast om trädet råkade luta fel. När sågningen kom i stället för huggning. ”Nä, ska vi bringas ned på knä i snön och stå på huvudet. Nä si de där nymodärniteterna dä går vi aldrig mä på”. Män sågen kom. Det sparade ved och såg bättre ut med sågning. De fick också 10 öre mer för famnen om de använde såg. En famn ved – som användes till bränsle – var omkring 3 kubikmeter. Det var ett lagom dagsverke att hugga per man. Senare kom järnbågen och med smalare blad samt stocksågen som det krävdes två man för att fälla träden på detta sätt. Som liten pys var jag med att klyva trinner och svedja vidjor. Det var på 1910 – talet. En dag var jag hos Kindgren och högg trinne. Trinne användes till gårdesgårdar. Kindgren gick före mot toppen och gick efter och högg. Kindgren gick, som brukligt baklänges och jag kom efter. Det gick bra. Till middagen fick vi stekt fläsk. Kindgrens tant hade lagt fram gafflar, men farbrorn höll den baklänges och tog strax med fingrarna som vanligt.

Johanna i Mellanmaden

Johanna från Mellanmaden var barnmorska i trakten. Hon hade hjälpt många barn till värden och hon var nära ett hundra år när hon dog. Barnens ben lindades under en lång tid för att benen inte skulle krokna. Det var som att ta tag i en stolpe. De fick ligga i vagga och man vaggade dem till sömn. Till tröst tuggade man bröd och la det på en klut, vek och band om en ulltråd och det kallades ”smocken”. Det kunde också tjäna som matnäring åt barnet eller bara som tröstboll i munnen. En föregångare till dagens napp. En del barn blev tidigt sjuka och deras

lemmar ändrade form. De kallade det skreva eller senare engelska sjukan. Det enda som kunde hjälpa enligt en dels uppfattning var att skrapa av en döds ben och ge barnet. Att bota människor genom trolldom, vet jag egentligen ingenting om. En äldre man sa till mej. Din mor ville inte tro på trolldom, men när en kalv blev dödssjuk sa hon ändå att det är nog bäst att vi skickar efter trollgumman. Jag ska se hur hon bär sig åt sa brorsan. Han klättrade upp på rännet och rev ett hål så han kunde se kalven och gumman, men hur det slutade förtäljer inte historien. En dag när mor satt och spann ull kom en trollgumma in och sa ”ge mej ett vregarn”. Nej svarade mor det behöver jag själv. Det där garnet ska du inte få någon nytta av sa gumman och gick, och min mor var så kvick att hålla eld över tröskel för si då försvann trolldomskraften. Ett annat sätt var sparp egg. Den siste som bodde i Långmossen hade en lie spikad över tröskel, men han ville ändå inte låta främmande stiga över tröskel in i fähuset, men varför vet jag inte säkert.

Vidskepelsen var dock länge djupt rotad i människorna. Man blev tillsagd att inte sitta och titta i händerna. ”Gör inte så där för då får du spörja död”. Det samma var det om man hörde ugglan skrika, om man drömde om nyfött eller om sorkarna grävde ”påtar” nära husen. Om en gubbe gick över vägen så betydde det tur, men var det en gumma då var olyckan på färde. Likaså om en katt eller ekorre sprang över vägen. Om någon gick runt en ladugård var det även olycksbådande. Det kunde betyda otur om den man mötte bar på vissa saker. Otur var det också om saker tappades, om någon lade sig framstupa, tog på si strumpa eller väst avigt eller öste över hand från fel håll med mera. Spådom var vanligt bland zigenare. Jag mötte en zigenar – flicka vid Backasand en gång. De bodde för tillfället i sandhålorna vid utkanten i

Ödeshög, där de tältade. Hon ville spå mig. ”näe, jag tror inte på det där, utan det är ett sätt för er att tiggas, så här får du tjugofem öre”, sa Anton och skulle åka iväg. När han åkte skrek hon för full hals, ”du ska få en glad påsk i alla fall”. Den påsken föddes vår förstfödda, Siv. Året var 1938.

I Mantorp fanns en vida omkring beryktad spådomskäring. Om någon ville ha reda på vem som stulit något, så kunde hon röra om i sitt brännvinsglas och bilder kom fram så hon kunde beskriva hur den skyldige såg ut. Hon kunde också förgöra allt för en ovän, genom att sticka en nål i hans bild i glaset.

Karin Nilsson, Kalle i Gunhylltas syster berättade. Jag ville veta hur det skulle gå för mig i livet så jag gick till Mantorp för att låta gumman spå mig. Jag fick gå in i ett mörkt rum, där det fanns döskallar av människohuvud med horn och skelettdelar och dyligt på tavlor och det ingav en hems syn. Hon såg ned i ett brännvinsglas och läst och mumlade om olycklig kärlek och hotande faror i framtiden, men när det värsta skulle komma var jag redan ”frälst” sa hon. Om spöken kunde jag höra på, när Johanna berättade långt in på natten, men när hon sa åt Kalle att ta in vatten, så det inte skulle frysa i vattenämbaret i köket, men det fryser väl här inne mä sa hon. Då förstod jag att det var dags att gå hem. Ärendet dit hade antagligen varit att gå dit med post eller så..

Spökhistorierna är så många, omfattar så många platser och berättades med sådan inspiration och tro att det inte går att rättvist återge det. Möjligen kunde man tala om när och varför.

Det spökade förr, kanske än.

Det spökade aldrig på dagen, men på kvällen vi 21 – tiden hörde alla en man som gick över golvet kväll efter kväll. Tångström köpte ett slått billigt för att det spökade på vindsvåningen. Ingen vågade gå dit upp. Jag tror inte på det sa hans svärfar, men han fick ändra sig när han varit där och också hört ljuden. Så var det en pingstvän. ”I Jesu namn är det seger och jag ska gå opp dit och se vad det är”. Han ropade Jesus, Jesus på väg opp, men började det pipa så konstigt Jesus. Ja då var han redan på väg ned igen. Vad han såg vet jag inte. Annars var det i mörkret man såg spöken. Ofta var det i kärr. Orsaken kanske var att någon var mördad där och hans ande hade ingen ro eftersom han för tidigt fått lämna sin stofthydda eller kanske man mer trodde på att

personen inte kommit i vigd jord, då det var så viktigt. En mördares stoft fick inte föras in genom porten till kyrkogården eller in i kyrkan, utan fick lyftas över muren och begravas ned i vigd jord för att han inte skulle spöka. Vålnad var ett mildare ord för spöken. Andeväsen som vättar, fe, älva skulle man inte berätta om man sett. De kunde både skada, och vara människorna till hjälp.

Mörker – rädsla, samt rädsla för pest, hungersnöd och krig satt en viss prägel på de gamla, när jag var barn. De äldre arbetade sakta men gjorde allt väl. Där den äldre generationen med stela skinnkläder hade göra tolv timmar med gjorde den yngre på åtta timmar, exempelvis att slå en äng. Är det inte för varmt i skinnkläder kunde de tillfrågas. Det ska syddas både mot sol och kyla, blev svaret, men sanningen var den att de inget hade att välja på än att ha sina skinnkläder. De hade inga pengar att köpa andra kläder för. De var vana att gå och plöja med kor och oxar, vilka gick väldigt sakta och när sedan karlarna arbetade gick det i samma takt, med en mycket lång arbetsdag som följd. Många idag vet inte vad det är för skillnad på en tjur, en stut och en ox. En tjurkalv kastrades när den var omkring två veckor gammal och kallades stut. Man hade ett par och de tämjdes vid ca. 1 års ålder genom att de fick springa av sig på en snöig väg, där det inte gick illa åt deras klövar. Dagen därpå var det att försöka köra hem lövpinnar på en kälke. Sedan blev det allt grövre stammar och famnved för att ännu senare köra säd och halm efter de tämjda stutarna. När de var drygt två år gick det att harva och plöja på hösten med stutarna. Vid tre års ålder var de fullvuxna och kallades då oxar. De var då oftast väldigt starka.

I Vitmansgården i Järnstad höll man på att tröska. Från tröskverket hade man en rem till en rembock och sedan en lång vajer till ångmaskinen, som eldades med ved. Ångmaskinen var väldigt tung. Den vägde nog flera ton, så när de satte för ett par hästar för att flytta den så rörde de den inte ut fläcken, men en man Reinholt han gick in i ladugården och hämtade ett par oxar och när han hade "satt för" var det bara säga ett "höja" så drog de den därifrån.